

MINKÄ TAKANA VOIN SEISTÄ? - LAVASTAJAN ARVOPOHDINTAA

Tekijä	Kaisa Rajahalme		
Työn nimi	Minkä takana voin siestä? – Lavastajan arvopohdintaa		
Laitos	Elokuvataiteen ja lavastustaiteen laitos		
Koulutusohjelma	Esittävien taiteiden lavastus		
Vuosi	2019	Sivumäärä	47
		Kieli	suomi

Tiivistelmä

Kandidaatin opinnäyte Minkä takana voin seistä? – Lavastajan arvopohdintaa käsittelee lavastajan arvomaailmaa. Se on subjektiivinen yritys sanallistaa taiteelliseen työskentelyyn liittyviä arvoja. Kysymykset arvoihini liittyen ovat kummunneet henkilökohtaisesta halusta selvittää mikä esittävän taiteen kentällä kiinnostaa, tai vastaavasti ei kiinnosta, ja miksi. Mitkä asiat vaikuttavat siihen voiko seistä työnsä takana?

Opinnäytteessä esitellään lyhyesti lavastajan näkökulmasta produktiot: HYBRIS, FUCK THE SUN, KOTELO ja PAUSSIN PAIKKA. Kuvaukset esitysten prosesseista ja toteutuksista avaavat kyseisen lavastajan taiteellista työskentelyä, ja antavat viitekehyksen arvopohdinnalle.

Arvoja käsitellään lavastajuuden kontekstissa suhteessa esittävän taiteen esteettisyyteen, sisältöön, muotoon ja genreen, työnkuvaan, työryhmätyöskentelyyn, työskentelytapaan ja yhteiskuntaan. Opinnäyte paneutuu arvojen nimeämiseen ja lajitteluun, sekä suhteuttaa niitä tekijänsä aiempaan työskentelyyn. Edellä mainittujen neljän produktion lisäksi reflektoidaan työskentelytavoiltaan ja muodoltaan hyvin erilaista produktiota, Cafe Chequevara. Sen kautta käsitellään perinteisemmän työskentelymallin aiheuttamia tuntemuksia arvoihin liittyen.

Arvojen nimeämisen ja lajittelun pohjalta pureudutaan kysymyksiin mistä pidän kiinni ja mistä olen valmis joustamaan. Näihin kysymyksiin liittyen mietitään olisiko hyvää, kivaa, rahaa metodista hyötyä ja kehitetään uusi vastaava listaus arvopohdinnan perusteella. Lisäksi käsitellään myös manifestin mahdollisuuksia.

Lopuksi yritetään selventää miten jatkaa tästä eteenpäin. Miten tämä joustamattomuus tai joustavuus vaikuttaa työskentelyyn ja työllistymiseen tulevaisuudessa. Toimivatko arvot rajoitteina vai voimavaroina tulevalle työskentelylle, ja onko sitä valmis tinkimään taiteellisista näkemyksistään?

Avainsanat Arvot, lavastajuus, sisältö, muoto, genre, työnkuva, työryhmätyöskentely, työskentelytavat, ekologisuus, manifesti

Sisällysluettelo

Johdanto	6
Neljä produktiota	9
HYBRIS	10
FUCK THE SUN	13
KOTELO	14
PAUSSIN PAIKKA	18
Arvoni lavastajana	23
Tila ja esteettisyys	24
Sisältö	26
Muoto ja genre	28
Oma työnkuvani	30
Työryhmätyöskentely	33
Työskentelytapa	34
Yhteiskunta	36
Mistä pidän kiinni – mistä olen valmis joustamaan	39
Hyvää, kivaa, rahaa	40
Manifesti – uhka vai mahdollisuus	43
Loppupäätelmät – tulevaisuuden näkymä	45
Lähdeluettelo	47

Käsittelen tässä opinnäytetyössäni arvomaailmaani lavastajana. Yritän selvittää itselleni mitkä taiteelliseen työskentelyyn liittyvät arvoni oikeastaan ovat. Kysymykset arvoihini liittyen ovat kummunneet halusta selvittää mikä minua esittävän taiteen kentällä kiinnostaa, tai vastaavasti ei kiinnosta ja miksi. Toimivatko arvoni rajoitteina vai voimavaroina tulevalle työskentelylleni? Mitkä asiat vaikuttavat siihen voinko seistä työni takana?

Opinnäytteeni yhteydessä käytän termiä arvot suhteessa omaan lavastajuuteeni. Minun täytyy selvittää mitkä arvoni ovat, jotta voin ymmärtää mistä arvoista voin joustaa ja mistä pidän kiinni.

Käsittelen arvojeni suhteessa esittävän taiteen esteettisyyteen, sisältöön, muotoon ja genreen, omaan työnkuvaani, työryhmätyöskentelyyn, työskentelytapaan ja yhteiskuntaan.

Ahdistun usein esittävän taiteen esityksiä katsoessani. Ahdistun, jos esitys on mielestäni huono. Olen viimeaikoina alkanut ymmärtää mistä tämä ahdistus kumpuaa. Joka kerta nähdessäni omasta mielestäni huonon esityksen, ahdistun siitä mahdollisuudesta, että minä olisin joutunut olemaan osa sen työryhmää, siitä että minun nimeni olisi sen käsiohjelmassa. Onko minusta tälle alalle, kun minua kiinnostaa siitä vain niin rajattu osa. Toivon tämän opinnäytteen syventävän ymmärrystäni lavastajuudestani .

Taidealoilla työllistyminen ei ole itsestäänselvyys. Lavastajan on kuitenkin mahdollista saada kuukausipalkkaa, saada kiinnitys jostain ja saada säännöllisiä tuloja. En olekaan huolissani työllistymisestääni. Työllistyn kyllä, jos olen valmis tekemään kaikenlaisia töitä. Mutta olenko? Olenko valmis tinkimään taiteellisista näkemyksistäni?

Ensimmäisessä luvussa, *Neljä produktiota*, käyn lyhyesti läpi produktiot, jotka ovat muokanneet minua ja arvojeni taiteilijana. Nämä neljä produktiota olen tehnyt saman ohjaajan, Veera Kopsalan kanssa. Kuvaukset esitysten prosesseista ja toteutuksista avaavat lisäksi omaa taiteellista työskentelyäni, ja antavat viitekehyksen arvopohdinnalleni.

Produktiot ovat:

HYBRIS

FUCK THE SUN

KOTELO

ja

PAUSSIN PAIKKA

Toisessa luvussa, *Arvoni lavastajana*, paneudun arvoihini ja niiden lajitteluun. Suhteutan niitä aiempaan työskentelyyni ja tämänhetkiseen ajatteluuni. Käytän tässä pohdinnassa taustalla edellä mainittujen neljän produktion lisäksi työskentelytavoiltaan ja muodoltaan hyvin erilaista produktiota, kandidaatterinimisen kurssin alla tehtyä *Cafe Chequevaraa*. Sen kautta käsittelen perinteisemmän työskentelymallin aiheuttamia tuntemuksia arvoihini liittyen.

Kolmannessa luvussa, *Mistä pidän kiinni – mistä olen valmis joustamaan*, pohdin mitkä arvoistani ovat itselleni tällä hetkellä tärkeimpiä, ja mistä arvoista olisin valmis joustamaan. Tämä pohdinta jatkuu neljännessä luvussa, *Loppupäätelmät*, jossa yritän selvittää miten jatkan tästä eteenpäin ja miltä tulevaisuuteni näyttää, miten tämä joustamattomuus tai joustavuus vaikuttaa työskentelyyni ja työllistymiseeni tulevaisuudessa.

Neljä produktiota

Olen tehnyt ensimmäiset neljä lavastustani saman ohjaajan kanssa. Olimme Veera Kopsalan kanssa ystäviä jo entuudestaan, ja taiteellinen yhteistyömme on produktioiden kuluessa kehittynyt ja muovautunut. Yhteistyömme on ollut antoisaa ja mielenkiintoista, sillä koen voivamme luottaa toistemme taiteelliseen näkemykseen, jaamme hyvin samankaltaisen arvomaailman, visuaalisen näkemyksen ja teatterikäsityksen. Lisäksi kommunikaatiomme on ollut erittäin suoraa ja rehellistä ja mutkatonta.

Esittävät taiteet eivät olleet minulle vieras maaperä ennen lavastuksen opiskelua. Olen näytellyt ja työskennellyt teatterin parissa lapsuudesta asti, mutta matkaani lavastajana on väreillyt hyvin yhdenlainen esitystaide. Esitykset, jotka olemme tehneet Veera Kopsalan kanssa ovat olleet hyvin kuvallisia, visuaalisia, melko sanattomia ja prosessikeksisiä produktioita.

Veera Kopsala on kulkenut hyvin samanlaisen polun kuin minäkin, näyttelemisestä kuvataiteen kautta yliopistoon. Veera opiskelee kuvataideakatemiassa, mutta on suorittanut suurimman osan opinnoistaan teatterikorkeakoulun ohjauksen opinnoissa. Olemme käyneet läpi samanlaisia prosesseja ja meitä on opettaneet samat opettajat. Kuitenkin ennen kaikkea työskentelytapamme, työhön ja taiteeseen liittyvät arvomme ja mieltymyksemme ovat muokkautuneet yhteen, sillä olemme aloittaneet tämänhetkiset polkumme yhdessä ja kulkeneet sitä käsikädessä eräänlaisessa symbioosissa.

HYBRIS

Taiteellinen yhteistyöni Veera Kopsalan kanssa alkoi kesällä 2016 produktiolla *HYBRIS*, joka oli Veeran ensimmäinen ohjaus ja minun ensimmäinen lavastukseni.

Yksi esityksen lähtökohdista oli yhdistää kuvataiteellisuutta ja teatteria. Käytännössä tämä toteutui esityksen kuvallisessa muodossa ja tilan eräänlaisessa installaatio-maisessa kokonaisvaltaisuuudessa. Esityksen sisältö toteutettiin prosessissa, mutta tilan konseptin ratkaisimme ennen harjoituskauden alkua.

Pahvilaatikko. Pahvi.

Tilan konsepti syntyi yhdessä, melko intuitiivisesti, ilman sen vakavampaa analyysiä. Päälyystimme Helsingin ylioppilasteatterin salin, esityksessä käytetyn esineistön ja kalusteet pahvilla. Lavastus ei rajautunut näyttämöön, vaan kattoi koko tilan. Tila ja esityksen sisältö muodostuivat samanaikaisesti, mutta kumpikaan ei kommentoinut toistaan voimakkaasti harjoituskauden aikana. Tilan luomat merkitykset syntyivät tarpeiston, pahvilaatikoiden ja esityksen toiminnan rinnastuessa tilan maailmaan.

Selkeän, mutta suuritöisen lavastuskonseptin vuoksi keskityin enimmäkseen sen toteuttamiseen. Suurin osa ajastani meni pahvin hankkimiseen ja sen kiinnittämiseen. Tästä seurasi se, että en ollut seuraamassa kaikkia harjoituksia. Toteutin lavastuksen konseptia sen enempää puuttumatta siihen miten elementtejä käytetään, tai miten tilassa ollaan. Tilan analyysi jäi siis enimmäkseen ohjaajalle. Tämä on asia, joka on muuttunut eniten työskentelyssäni seuraavien produktioiden aikana.

FUCK THE SUN

Opiskeltuamme vuoden tahoillamme, minä lavastusta ja Veera kuvataidetta, teimme jälleen yhteistyötä Kellariteatterissa kesällä 2017. Minulla oli kesällä tiedossa matka, joten pyysin työparikseni luokkalaiseni Saana Volasen. Teimme aluksi yhteistyötä lavastuksen suunnittelemisessa, mutta oltuani kuukauden poissa harjoituskauden keskellä tajusimme, että on selkeämpää jos Saana toteuttaa lavastuksen loppuun. Minulle täytyi kehittää uusi työnkuva. Olin harjoituksissa ja taiteellisen työryhmän kokouksissa mukana kommentoijan ja ”tuoreiden silmien” roolissa niin sanottuna ulkopuolisena ajattelijana. Työnkuvani nimeksi kehittyi *taiteellisen työryhmän tuki*.

Enimmäkseen työnkuvani keskittyi ohjaajan kanssa keskusteluun. Keskustelimme sisällöstä, rytmistä, kuvista, esityksen kokonaisuudesta ja dramaturgiasta. Roolini ei ollut selkeä, eikä minulla ollut selkeitä vastuualueita. Tuntui vapauttavalta, kun työskentelyni ei ollut kiinni fyysisessä materiassa. Olin vapaa ajattelemaan ja vaikuttamaan laajemmin ilman suurta pelkoa vastuualueiden rajojen rikkomisesta, sillä olin niiden välissä. Minun kuuluikin ajatella kaikkia alueita.

KOTELO

Päädyimme jälleen tekemään yhteistyötä Teatterikorkeakoulussa Esitys prosessina -kurssilla keväällä 2018. *FUCK THE SUN* esityksen aikana muokkautunut yhteistyömme laatu liukui tähän seuraavaan produktion alitajuisesti sen suuremmin sitä sopimatta.

Roolinimikkeeni oli tällä kertaa kuitenkin lavastaja. Lavastajan tehtävieni lisäksi pohdin ja kommentoin harjoituksissa ja niiden ulkopuolella myös esityksen kompositiota, dramaturgiaa ja rytmiä. Minun vastuullani oli kuitenkin luoda esityksen tila. Otin tutkimuksen alle eräänlaisen minimalismin. Tarkoituksena luoda esityksen tila mahdollisimman vähillä mutta voimakkailla elementeillä. Tämä tehtävänanto jätti paljon aikaa harjoitusten seuraamiseen ja läsnäoloon.

Tila syntyi prosessissa harjoituskauden myötä. Olin alitajuisen tajuisesti luonut itselleni mahdollisimman vapaan työtilanteen, jossa en olisi kiinni vain lavastuksen fyysisessä toteutuksessa. Olin kiinnostunut siitä, mistä esitystä katsotaan, miten katsojat tilaan asettuvat ja onko mahdollista purkaa tasaväkiseen katsojakokemukseen pyrkivää katso-monasettelua. Tiiviisti harjoitusprosessissa mukana olemisen, siitä vaikuttumisen ja siihen vaikuttamisen ansiosta tila muodostui itselleni asettamien raamieni mukaisesti. Mikä on oleellista? Mitä halutaan korostaa? Mitä halutaan sanoa ja mitä mikäkin tilaan asetettu asia puhuu? Elementtien vähyys lisäsi valittujen asioiden ja elementtien merkitystä.

Esityksen esineistö tai tarpeisto on ollut suuressa roolissa kaikissa näissä esityksissä, mutta *KOTELOSSA* erityisen voimakkaasti. Tilan elementit olivat niin vähäeleiset, että tarkkaan valitut, värikkäät tarpeistot, kuten karkkiaskit muodostuivat hyvin merkityksellisiksi. Suureksi osaksi kuvaa muodostuivat myös puvut, jotka loivat ristikuvia esityksen toiminnalle ja tilalle.

Kaikki tämä vapaus oli mahdollista, sillä työskentelin ohjaajan luottamuksen alla. Ohjaaja luotti työskentelyyni, eikä hätääntynyt asioiden kesken-eräisyydestä. Eräs kommentti on jäänyt elävästi mieleeni. Kaksi viikkoa ennen ensi-iltaa tilan ollessa melkein valmis eräs valosuunnittelijaopiskelija kysyi läpimenon jälkeen minulta,

onko tähän tulossa jotain lavastusta.

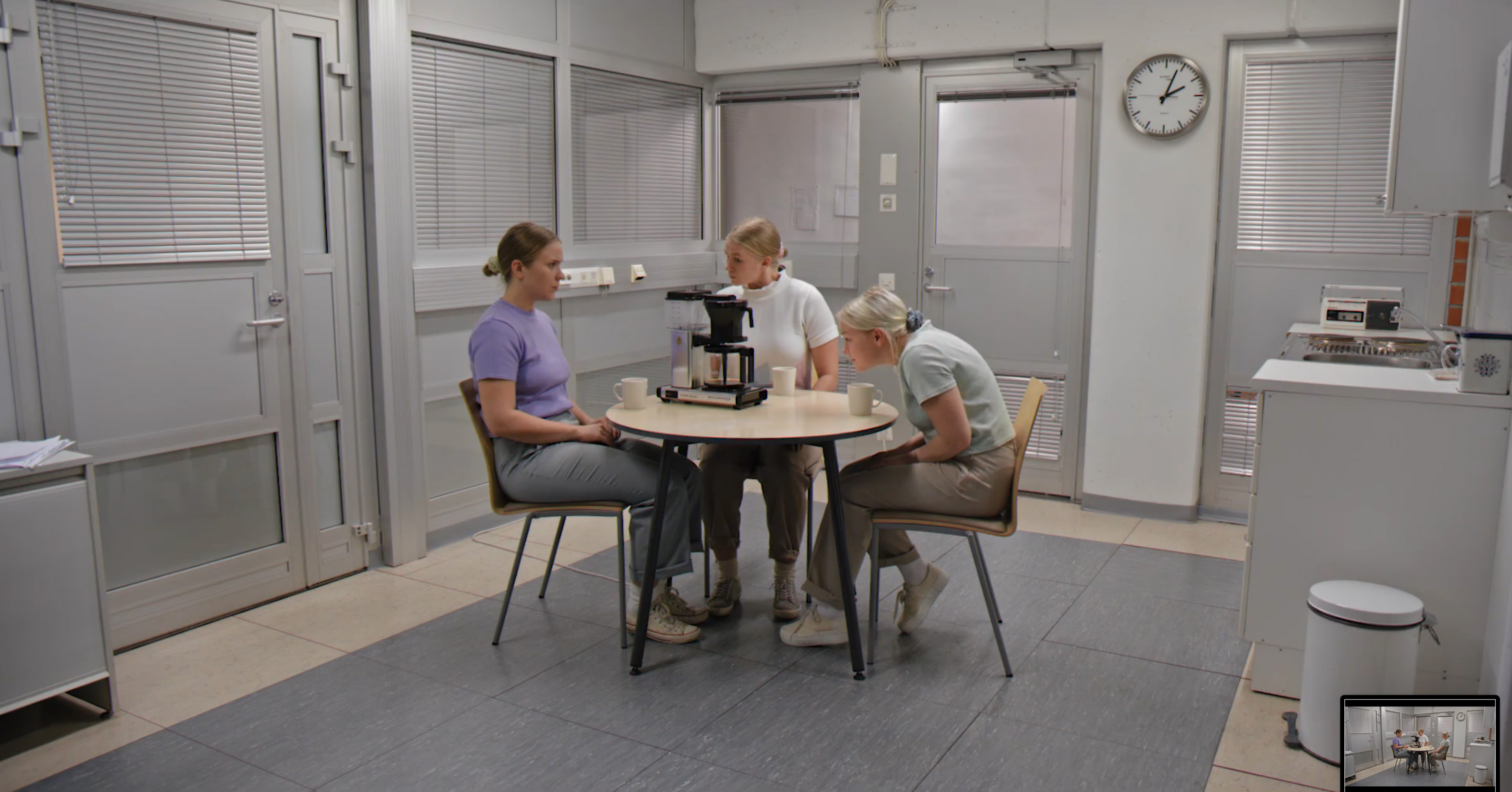

PAUSSIN PAIKKA

Kuvaaja: Tomi Rislakki (screenshot)

Veera soitti minulle kesällä 2018 ja pyysi minua mukaan seuraavaan juttuunsa. Työroolista ei vielä puhuttu. Hän ilmaisi, että hänellä olisi outo olo jos en olisi mukana. Olimmehan tehneet kaikki tähänastiset työmme yhdessä. Tämä produktio oli hyvin erilainen kuin aikaisemmat, sillä se oli elokuva. Lähestymistapa ja työskentelytapa muodostui kuitenkin hyvin esitystaiteelliseksi muodon ja harjoituskauden käytäntöjen takia. Työryhmä koostui enimmäkseen teatterin tekijöistä, joten oli luonnollista työskennellä esitystaiteelle tyypillisin keinoin.

Minun oli tarkoitus olla vastuussa tilan hankkimisesta aikeena kuvata elokuva Kumpulán maauimalan tyhjässä uima-altaassa. Tämä ei kuitenkaan onnistunut ja lokaation vaihto pisti liikkeelle myös elokuvan sisällön muuttumisen. Tähän mennessä olimme aikaisempiin produktioihin poiketen työskennelleet Veeran kirjoittaman tekstin pohjautuneen käsikirjoituksen kanssa, mutta nyt vaihdoimme työtapaa tarkoituksena yksinkertaistaa ja selkeyttää elokuvan tapahtumia. Valmiin käsikirjoituksen kanssa työskenteleminen tuntui vieraalta, joten otin tämän muutoksen mielelläni vastaan.

Kuvaaja: Tomi Rislakki (screenshot)

Keskustelimme koko työryhmän kesken elokuvan mahdollisesta aiheesta Veeran lähtöajatusten pohjalta. Tämän keskustelun pohjalta aloimme luomaan materiaalia improvisoiden. Tässä vaiheessa en tiennyt mikä minun roolini on. En ollut selkeästi lavastaja, vaikka tiesin olevani vastuussa tilan ajattelemisesta. En ollut mikään muukaan. Tämä ei kuitenkaan ahdistanut minua. Olin mukana ideoimassa treeneissä ja keskusteluissa koko ryhmän kesken ja Veeran kanssa kahden kesken.

Tilaa rupesin ajattelemaan keskellä prosessia, kun improvisoitu materiaali ehdotti itselleen tapahtumapaikkaa. Budjettia ei juurikaan ollut. Kaikki tarvittava täytyi siis löytyä joko tilasta itsestään tai läheltä. Päädyimme kuvaamaan Otakaari 7 taukotilaan, tapahtumapaikkana toimiston kahvihuone.

Ajatus tilan suhteen oli luoda yhtenäinen, selkeä tila ja kuva niillä materiaaleilla mitä Otakaari 7:sta löytyy. Enimmäkseen tämä tarkoitti valmiin tilan selkeyttämistä ja pienien muutosten tekemistä.

Arvoni lavastajana

Tässä luvussa yritän selvittää ja selventää mitkä arvot vaikuttavat työskentelyyni lavastajana. Jaottelen ne alalukuihin johdannossa ilmoittamani jaon mukaisesti. Nämä alaluvut eivät tule kattamaan koko arvomaailmaani. Käsittelen niitä arvoja, jotka tuntuvat tällä hetkellä merkityksellisiltä ja tärkeiltä suhteessa työhöni. Jotkin perusarvot ovat pysyviä, mutta esimerkiksi esteettisyyteen liittyvät arvot saattavat muokkautua ajan myötä.

Reflektoin tässä luvussa arvojani suhteessa edellisissä luvuissa esittelemiini produktioihin. Vastapainoksi näille tuon myös mietteitä hyvin erilaisen työskentelytavan omanneesta produktiosta, *Cafe Chequevarasta*.

Tila ja esteettisyys

Termi esteettinen arvo tarkoittaa ”taideteoksen ei-käytännöllistä arvoa sen tuottaman esteettisen kokemuksen perustalta” (Tieteen termipankki 2019). Tästä poiketen minä käytän tässä opinnäytteessäni termiä esteettiset arvot. Esteettisillä arvoilla tarkoitan esteettiseen ilmeeseen ja kompositioon liittyviä mieltymyksiäni ja kiinnostuksiani, tyylistä ja ilmeitä joita arvostan, ja joista olen kiinnostunut. Yritän siis ymmärtää subjektiivista käsitystäni kauneudesta suhteessa esittävien taiteiden lavastukseen.

Tarkastellessani edellisten produktioitteni estetiikkaa huomaan niissä toistuvan seuraavat esteettiset arvot: selkeys, neuroottinen tarkkuus ja rehellisyys. Nämä arvot liittyvät tilan haltuunottoon, materiaaleihin ja tilankäyttöön. Lavastuksellisesti olen lähestynyt Veeran kanssa tehdyissä produktioissa tilaa kahdesta tulokulmasta: tilan kokonaisvaltainen muokkaaminen ja tilan olemuksen hyväksyminen ja sillä pelaaminen. Ensimmäinen näistä lähestymistavoista toteutui *HYBRIKSESSÄ*, jossa tilalle keksittiin kokonaan uusi konsepti. Se peitettiin kokonaan ja muokattiin toiseksi. Tilan muoto ja muodot olivat ainoa alkuperäiseen tilan luonteeseen viittaava asia lavastuksen lopputuloksessa. *HYBRIS* oli tässä mielessä hyvin erilainen muihin produktioihin nähden, joissa tilaa on lähestytty sen ominaisluonteesta käsin.

Muissa Veeran kanssa tehdyissä produktioissa, joissa olen toiminut lavastajana, *KOTELO* ja *PAUSSIN PAIKKA*, on lähdetty liikkeelle siitä, mikä tila on ollut ja miltä se on tuntunut. *KOTELOSSA* lähtökohtana oli black box, sen aiheuttamat mielenyhtymät, ja konventiot. Pyrin miettimään black boxin luonnetta uudesta näkökulmasta. olemme totutettuja teatterin kontekstissa ajattelemaan sitä niin sanottuna neutraalina tilana. Sitä se ei todellisuudessa ole. Ei ole olemassa neutraalia tilaa.

PAUSSIN PAIKASSA tilan lähtökohtana oli kahvihuone. Tila oli valmiiksi kahvihuone, joten siihen kajottiin hyvin vähän. Näissä kahdessa esimerkeissä tilaa muokattiin hyvin vähän ja sinne tuotiin vain elementtejä, jotka olivat esitykselle tai elokuvalla olennaisia ja tarpeellisia ja jotka istuivat kyseiseen tilaan.

Kaikissa näissä lavastuksissa yhdistävänä tekijänä vallitsi kuitenkin voimakas selkeys ja tarkkuus valitun lähestymistavan puitteissa. Tämä selkeys liittyy myös ajatukseeni elementtien määrästä. Asioita pitäisi olla joko yksi, kaksi, kolme tai tuhat. Välimaasto on epäkiinnostavaa.

Eräs lavastuksiani voimakkaasti määrittävä esteettinen arvo on rehellisyys. Tämä koskee sekä materiaaleja, että illuusioon liittyvää tilasuhdetta. Minun on vaikea suhtautua materiaalien feikkaukseen esittävien taiteiden lavastuksessa. Materiaalien feikkaus on ilmiö, joka on ollut läsnä lavastuksessa niin pitkään kuin lavastusta on tehty, ja ymmärrän sen tarpeen. Aina ei voida käyttää oikeita materiaaleja, ovatpa ne sitten liian painavia tai kalliita. Minun on kuitenkin vaikea ajatella feikkaavani materiaaleja, ellei se ole perusteltua sisällön tai muodon kautta. Minun on vaikea ajatella feikkaavani mitään, ellei se ole perusteltua.

Valosuunnittelija Riikka Karjalainen käsittelee Maisterivaiheen lopputyössään *Vastuu vapaudesta : valosuunnittelijan eettisestä vapaudesta* (2018) osin samoja teemoja ja aiheita kuin minä tässä opinnäytteessäni. Karjalainen lähestyy esittävien taiteiden kentän eettisiä kysymyksiä hieman objektiivisemmasta ja laajemmasta näkökulmasta kuin minä, mutta huomaan Karjalaisen valosuunnittelijan näkökulman erittäin osuvaksi myös itselleni. Valosuunnittelija ja lavastaja ovat usein samankaltaisessa roolissa esityksen työryhmän valta-asettelussa. Valosuunnittelija tai lavastaja harvemmin toimii koolle kutsujana tai produktion johtajana, joten asetumme useimmiten ohjaajan arvomaailman alaiseksi. Tästä syystä olen lähestynyt aihetta opinnäytteessäni nimenomaan valinnan näkökulmasta. Minulla on lavastajana mahdollisuus valita kenen kanssa työskentelen ja tällä tavoin valta vaikuttaa minkä äärellä työskentelen.

Yhtymäkohtia omaan pohdintaani löysin Karjalaisen osioissa, joissa hän käsittelee sisällön ja representaation kysymyksiä esitystaiteessa. Hän avaa omien arvojensa rajoja sanomalla, ”se, että pyydetään, että älkää tehkö jo entistään marginalisoitujen elämästä vaikeampaa, ei ole kaiken kieltämistä” (Karjalainen 2018, 37). Kaiken kieltämisellä Karjalainen viittaa joskus taidekentällä kuultuun kysymykseen, ”eikö mitään saa enää tehdä”. Tämä kysymys on aiheuttanut minussa ristiriitaisia tunteita. Kysymys on aina latautunut. Se kumpuaa turhaumasta, turhautumisesta siihen, että kaikkea täytyy ajatella kaikilta kannoilta. Kysymyksen esittäjät kai ajattelevat tämän olevan taiteen tekemistä rajoittavaa.

Vaikka tämä kysymys on aiheuttanut minussa provosoitumista, ymmärrän osittain tämän turhauman. Olen ollut joskus itsekkin turhautunut siitä miten pitkälle asiat viedään esimerkiksi naisiin liittyvissä representaatioon kysymyksissä. Olen ihmetellyt esimerkiksi sitä, että feministisissä kysymyksissä ei joillekin olekaan kysymys vapaudesta vaan rajoitteista. Itse ajattelen feministinä, että nainen saa tehdä mitä hän haluaa. Hän saa pukeutua pitsimekkoon tai maihareihin ja pieruverkkareihin, eikä sen mihin nainen pukeutuu lavalla pitäisi olla mikään kynnyskysymys. Toki tässäkin täytyy ottaa huomioon alla olevien valtarakenteiden ja stereotyyppien toisintamiseen liittyvät kysymykset.

”Eikö mitään saa enää tehdä”, voi olla kysymyksenä kuitenkin osittain edistystä jarruttava. Karjalaisen mukaan tämä kysymys saattaa viedä keskustelua vääriin suuntiin ja paeta vastuuta, keskustelua ja progressiota (Karjalainen 2018, 23). Olen Karjalaisen kanssa samoilla linjoilla, vaikka

sanoinkin ymmärtäväni osittain kysymyksen sisältämää turhaumaa joissakin tilanteissa. Tärkeimpänä koen tiedostamisen. Jos tekijät tiedostavat mitä representoivat ja missä valossa, ei ongelmia useinkaan synny. Rehellinen ja suora keskustelu työryhmän sisällä harjoituskaudella usein estää mahdolliset haitalliset representaation muodot. Joskus yhden ihmisen, esimerkiksi ohjaajan, on mahdotonta yksin nähdä käsiteltävä asia kaikilta kannoilta.

Täytyykö siis tehdä kompromissitaidetta? Karjalaisen mukaan ei tarvitse. ”Ei tarvitse tehdä kädenlämpöisiä ja tasapaksuja, ”moraalisesti puhtaita” esityksiä, vaan voi tehdä moraalisesti ristiriitaisia, kutkuttavia, kauhistuttavia ja rajoja rikkovia esityksiä loukkaamatta jo valmiiksi loukattuja.” (Karjalainen 2018, 37). Tämä voisi olla suora vastaus kysymyksen ”eikö mitään saa enää tehdä”. Saa tehdä, jos ajattelee ja perustelee. Karjalainen ei arvomaailmaa ja etiikkaa ruotiessaan vaadi sensuuria eikä usko monen muunkaan siihen tähtäävän (Karjalainen 2018, 23). Sensuuri ei auta ketään, mutta meillä on kuitenkin taiteen tekijöinä vastuu ajatella ja Karjalaisen sanojen mukaan, odottaa ja toivoa vastuuta ja kriittisyyttä tekijöiltä. (Karjalainen 2018, 23). Hän luonnehtii asiaa tarkemmin korostamalla taiteilijan etiikkaan ja tekoihin liittyen jatkuvan itsereflektion merkitystä (Karjalainen 2018, 25).

Sisällöllisiin arvoihin liittyvät kysymykset ovat mielestäni koko työryhmän vastuulla, vaikka ohjaajavetoisissa produktioissa ohjaajalla on viimeinen sana ja vastuu. Pidän tästä syystä erittäin tärkeänä omasta näkökulmastani katsoen, että voin luottaa ohjaajan arvomaailmaan ja älyyn suhteessa käsiteltäviin asioihin. En sinänsä arvota sisällöllisiä kysymyksiä hyviin ja huonoihin, tärkeisiin ja ei niin tärkeisiin, vaan tärkeimpänä pidän sitä, että tiedostetaan kyseisenkin sisällön mahdolliset kompastuskohdat. Kokisin hyvin vaikeaksi työskentelyn sellaisen ohjaajan kanssa, joka ei tiedosta sisältönsä erilaisia mahdollisesti kyseenalaisia tai esimerkiksi jotain ihmisryhmää alentavia tulkintatapoja, eikä olisi valmis vastaanottamaan kritiikkiä tai kommentteja näihin kysymyksiin liittyen.

Elämme taiteen tekijöinä onneksi sellaisessa ajassa, jossa näitä asioita pohditaan, niistä keskustellaan, eikä asioita oteta enää annettuina. Vaikka tämä keskustelu on liian pitkälle vietyä joskus itsestänikin tuntunut raskaalta ja rajoittavalta, en silti väheksy sitä ollenkaan. On ehkä tarpeellista tai jopa pakollista viedä joskus asiat äärimilleen, jotta jokin voi muuttua. Tästä äärimäisyydestä voidaan sitten tarpeen mukaan ottaa askelia taaksepäin silloin, kun meillä on selkärangassa taito käsitellä ja arvioida omaa työskentelyämme, ja sitä miten se voi mahdollisesti vaikuttaa muihin.

Muoto ja genre

Sisältöä enemmän minun työskentelyyni lavastajana vaikuttaa esityksen muoto ja genre. Olen Veeran kanssa työskennellessäni tottunut vähätekstisyyteen tai tekstittömyyteen ja siitä on muodostunut minulle luontainen tapa työskennellä. Siinä ei kuitenkaan ole kyse vain tekstin vähyydestä, vaan tavallisesta tekstilähtöisestä työskentelytavasta poikkeavasta kuva tai toimintalähtöisyydestä, jossa teksti tulee, jos on tullakseen, vasta myöhemmin.

Tekstilähtöisyydestä on tullut minulle mörkö. Tämä johtuu osittain omista mieltymyksistäni suhteessa esittävään taiteeseen, mutta ennen kaikkea siitä, etten ole tottunut työskentelemään tekstilähtöisesti. Veeran kanssa töstetyissä produktioissa työskentely on yleensä ottaen lähtenyt kuvista, kohtausaihioista ja -ideoista. Lähtökohtiin on saattanut liittyä myös tekstimateriaalia, irrallisia tekstejä, jotka ovat sitten joko toimineet kohtausten materiaalina tai jääneet osittain tai kokonaan pois esityksestä. Joissain tapauksissa, kuten *HYBRIKSESSÄ*, tekstit tulivat mukaan kuvioihin vasta harjoituskauden ollessa pitkällä. *KOTELOSSA* tekstit olivat alun alkaenkin materiaalina ja harjoitusten loppuvaiheessa meillä oli jopa käsikirjoitus. Harjoituskausi tai esitys eivät kuitenkaan kulkeneet tekstiä pitkin, vaan toiminta ja muoto olivat pääosassa. Tämänäyttöinen työtapa eroaa suuresti tekstilähtöisestä työskentelystä. Se on täysin eri lähtökohta esityksen tekemiselle.

Muoto ensin.

Mitä esityksen muotoon tulee, tekstittömyyden lisäksi, olen tottunut työskentelemään kuvallisen ajattelun kautta. Työtapa, jota olemme harjoituksissa harjoittaneet on koostunut tehtävänannoista ja pitkistä improvisaatioista ohjaajan mielessä olleiden kuvien ja lähtökohtien pohjalta.

Toistan.

Muoto ensin.

Kaikissa näissä esityksissä muoto on tullut ensin, sisältö vasta sen jälkeen. Tämä ei ole kaikista selkein tai yksinkertaisin työtapa. Se aiheuttaa hankalia työvaiheita, joissa kukaan ei tajua mitä mikään tarkoittaa. Parhaimmillaan se kuitenkin tuottaa asioita, joita kukaan ei olisi tajunnut etukäteen suunnitella.

Työskenneltyäni useamman vuoden lähes pelkästään Veera Kopsalan ohjaamissa esityksissä, osallistuin kolmantena opiskeluvuotenani Kanditeatteriin Teatterikorkeakoululla. Esityksen nimi oli *Cafe Chequevara*. Tekstin oli kirjoittanut Veikka Heinonen ja ohjaaja oli Maia Häkli. Tämä oli ensimmäinen iso esittävän taiteen produktio, jossa toimin lavastajana muun kuin Veera Kopsalan ohjauksessa. Esitys oli erittäin tekstilähtöinen näytelmä. En ollut tottunut ajattelemaan tekstiä esityksen lähtökohtana. Olimme toki koulussa opiskelleet asiaa ja toteuttaneen aiheeseen liittyviä harjoitteita, mutta nämä olivat kuitenkin aina jääneet hypoteesin tasolle. Tekstilähtöisyys tuntui vieraalta työskentelytavalta ja osoittautui myös omaa ennakkosuunnitteluani jarruttavaksi elementiksi. Se oli rajaus johon en ollut tottunut. Mikä vain ei ollutkaan mahdollista. Koin usein hetkiä, joissa mielikuvitus lähti viemään johonkin kiinnostavaan suuntaan, mutta kesken sinne menemisen tajusin, että tämä kyseinen teksti ei taivu kyseiseen muotoon. Täytyi palata takaisin lähtöviivalle. Nämä hankaluudet johtuivat suurimmalta osin siitä, että työskentelytapa ja muoto olivat minulle vieraita, mutta osittain myös siitä, että esityksen tyyliä ei ollut itselleni ominaisin.

Tyylilaji tai genre *Cafe Chequevarassa* oli farssinomainen komedia. Tämä ei ole genre, joka olisi minulle millään tavalla rakas. Koomiset elementit esityksissä kiinnostavat ja koen ne tarpeelliseksi melkein kaikissa esityksissä, mutta olin komedian tai farssin äärellä hyvin vieraalla maaperällä lavastajuuteni kannalta.

Veeran kanssa tekemämme esitykset ovat olleet genrejen välissä. Niissä on ollut liikkeellisyyttä, kuvallisuutta, kehoallisuutta, toimintaa, tekstiä, huumoriakin ja draamaakin paikoin, mutta ne eivät asetu selkeästi mihinkään vallalla olevista yksittäisistä genreistä. *HYBRIKSEN* aikaan puhuimme teatterin ja kuvataiteen yhdistämisestä. Vaikka olen tästä itsekin puhunut, en ole ikinä oikein ymmärtänyt mitä se oikeastaan tarkoittaa käytännössä. Huomasin kuitenkin vastikää Veeran kanssa keskustellessani, että Veeran esitykset asettuvat juuri siihen välimaastoon. Eräs konkreettinen seikka, joka tuo tämän näkyväksi on, että Teatterikorkeakoulun opettajat eivät oikein tunnu ymmärtävän niitä, mutta eivät Kuvataideakatemiaankaan. Molempien instituutioiden edustajat ymmärtävät niistä osia, elementtejä, mutta ovat yrittäneet viedä niitä aina neuvojensa kautta omalle instituutiolleen tutumpaan suuntaan. Tuntuu, että he jopa ahdistuvat tästä välimaastossa olemisesta, siitä että he eivät ymmärrä. Minä olen kuitenkin nauttinut tässä välimaastossa olemisesta, jossa ei ole ihan selvää onko se nyt tanssia vai teatteria vai performanssia vai mitä se on.

Oma työnkuvani

Yksi isoista omaan lavastajanidentiteettiini vaikuttaneista asioista Veera Kopsalan kanssa tehdyn yhteistyön aikana on ollut oman työnkuvani laajentuminen. Minun käsitykseni siitä mitä lavastaja tekee, tai oikeastaan mitä minä haluan lavastajana tehdä, on muokkautunut vuosia kestäneen prosessimme aikana, kuten lyhyissä produktion kuvauksissa jo hieman avasin. Olen huomannut kiinnostuvani siitä miten katsojat ja esiintyjät asettuvat tilaan. Miten ratkaisuni vaikuttavat tähän tilaan asettumiseen. Mitä ratkaisuja voin tehdä, suhteessa esiintyjiin tilassa, niin etten kuitenkaan astu ohjaajan varpaille. On kyse rajaamisista ja tilaan luoduista tiloista. Toisaalta olen ollut paikoin hyvin epäkiinnostunut tuomaan tilaan materiaa. Tähän viittasin jo aikaisemmin puhuessani minimalismista, tarkoituksellisesta elementtien vähyydestä, siitä miten voisi mahdollisimman vähällä sanoa mahdollisimman paljon.

Keskustelu on ollut yksi yhteistyömme rikkauksista. Olemme keskustelleet esityksistä laajasti, niiden kuvista, sisällöstä, rytmistä, kompositiosta ja dramaturgiasta. Tämä on osittain johtunut siitä, että Veeralle on ollut hyödyllistä puhua auki ajatuksiaan ja saada niille vastakaikua, kommentteja ja kyseenalaistajan. Nämä keskustelut ovat kuitenkin avanneet myös minun työskentelyäni. Ne ovat vaikuttaneet tapaani ajatella kulloistakin esitystä ja esityksen tilaa laajemmin.

Cafe Chequevaran alkaessa olinkin huolissani siitä, kuinka sopeutuisin työskentelemään ohjaajan kanssa, joka suhtautui suunnittelijoihin ja minuun perinteisemmällä tavalla, vain omien alojemme suunnittelijoina. Olin jo tottunut hieman laajennettuun työkuvaan, enkä ollut juurikaan työskennellyt perinteisemmin ajatellussa lavastajan roolissa aiemmin. Prosessin aikana oli hetkiä, jolloin koin hieman turhautumista siitä, ettei keskustelu ollut niin laaja-alaista kuin mihin olin tottunut. Koin kuitenkin tärkeäksi oman koulutukseni kannalta myös tällaisen perinteisemmän työroolin prosessin kokemisen.

Koen ohjaajavetoisen työskentelyn mielekkääksi. Mielestäni on esitykselle ja työryhmälle eduksi, että on johtaja, joka vastaa kokonaisuudesta. En siis toivo lavastajuuteni laajenevan äärettömiin. Olen kuitenkin huomannut, että laaja keskustelu esityksen kokonaisuudesta toimii minulle työkaluna tilojen suunnittelun ja toteuttamisen yhteydessä.

Tarve laajaan keskusteluun koskee toki ohjaajan lisäksi myös muita suunnittelijoita. Myös tämä keskustelu on ollut näissä produktioissa paikoin rikasta, mutta etten ole ollut syvässä keskusteluyhteydessä esimerkiksi valosuunnittelijan kanssa näiden produktioiden aikana. Syitä tähän on ollut monia, eikä se ole kenenkään syytä, mutta tämän keskusteluyhteyden puuttuminen on ollut harmillista. Kokisin erityisen tärkeäksi kahden niin voimakkaasti tilaan vaikuttavan asian, valon ja lavastuksen, kommunikaation.

Työryhmätyöskentely

Työryhmätyöskentelyyn liittyvät arvoni ovat suurelta osin samoja kuin muihin ihmissuhteisiin liittyvät arvot kuten arvostus, rehellisyys, luottamus, kunnioitus, kuuntelu, keskustelu ja aikataulujen, eli toisten ajan, kunnioittaminen. Nämä arvot ovat melko yleispäteviä ja yleisesti hyväksyttyjä sosiaalisia toimintatapoja ja ne pätevät niin työtilanteessa kuin vapaa-ajalla.

Arvoja, jotka liitän nimenomaan esittävän taiteen työryhmätyöskentelyyn ja työryhmiin ovat: oikeus valita kenen kanssa työskentelee ja mahdollisuus työsuhteiden syventymiseen. Koulussa on paikoin ollut mahdotonta valita työryhmiään, tai ihmisiä kenen kanssa työskentelee. Tämä tulee varmasti vastaan myös työelämässä. Kuitenkin esimerkiksi freelancerinä saattaa olla paremmat mahdollisuudet valita kenen kanssa työskentelee, kuin kiinnityksellä jossain teatteritalossa. Taide ja etenkin esittävät taiteet syntyvät ryhmän voimin ja näin ollen ryhmätyöskentely on suurin osa tästä työstä. Tämän johdosta koen merkitykselliseksi sen kenen kanssa työskentelen. Se vaikuttaa luultavasti lopputulokseen, mutta myös työn mielekkyyteen ja työskentelyn sujuvuuteen.

Työsuhteiden syveneminen taas mahdollistuu, jos tekee samojen ihmisten kanssa useammin kuin kerran töitä. Usein ensimmäinen produktio esimerkiksi uuden suunnittelijakolleegan kanssa menee siihen, että tutustuu toiseen ja toisen tapaan työskennellä ja keskustella. Olen kokenut Veeran kanssa tekemiemme produktion aikana hyödylliseksi tämän työsuhteiden syventymisen, en pelkästään Veeran, mutta myös muun työryhmän kanssa. Produktiossamme ei ole ikinä ollut täysin samaa kokoonpanoa, mutta niissä on usein ollut mukana ihmisiä myös edellisistä produktioista. Kokisin tärkeäksi tässä hektisessä maailmassa, että työssäni olisi jotain pysyvyyttä. Jos ajattelisin olevani tulevaisuudessa pääosin freelanceri, kuten luultavasti tulen olemaan, toivoisin, että voisin työskennellä samojen ihmisten kanssa tietyin väliajoin ja niin sanotusti aina jatkaa siitä mihin jäimme, jotta elämäni ja työni ei olisi vain täynnä uusia naamoja.

Työskentelytapa

Olen havainnut teatterin kentällä ja opiskeluym-
päristössä paikoin voimakasta vastustusta ohjaa-
javetoisuudelle etenkin suunnittelijoiden taholta.
Tämä on tietystä mielessä hyvä, sillä täytyy välillä
mennä vastakkaiseen suuntaan, jotta asiat voivat
muuttua. On varmasti tärkeää haastaa ohjaaja-
vetoisuuden hallitsemaa kenttää. Olen kuitenkin
havainnut nauttivani työskentelystä enemmän, jos
työskentelyä ja taidetta johtaa ja ohjaa joku, jos
joku on vastuussa kokonaisuudesta. Tämä on ollut
työtapa, joka on vallinnut kaikissa Veeran kanssa
tekemissämme produktioissa. Koen kuitenkin hyvin
tärkeäksi, että ohjaaja ei käytä valtaansa väärin, että
hän keskustelee ja kuuntelee, eikä ole tyranni. Jos
tämä toteutuu, niin kuin se on yhteisissä produktiois-
samme toteutunut, koen ohjaajavetoisuuden myös
taiteellisesti kiinnostavammaksi, sillä kompromissin
kompromisseja ei synny niin helposti. Ei ole vaaraa,
että esitys on kompromissi, joka ei osu enää
kenenkään työryhmäläisen kiinnostuksen kohteisiin.

Veera Kopsalan kanssa tehdyt produktiot ovat
poikkeuksetta olleet prosessikeskeisiä. Tämä on
työtapa, johon olen lavastajana kasvanut. Se ei
kuitenkaan ole ainut työtapa josta olen kiinnostunut.
Joskus saattaa olla prosessille hyödyllistä suunnitella
tila jo etukäteen. Veeran kanssa tehdyissä
produktioissa on ollut kuitenkin erittäin perusteltua
työskennellä prosessikeskeisesti myös lavastuksen
osalta, ja se on tuntunut luonnolliselta työtavalta
niiden yhteydessä. Se on tuonut vapautta. Emme
ole olleet harjoituskaudella kahlittuja tilan konseptiin,
kuten emme tekstiinkään, vaan tila on luotu tiiviissä
suhteessa harjoituskauden tapahtumiin ja vaiheisiin.
Tämä on paikoin aiheuttanut stressiä ja haasteita. On
täytynyt sietää keskeneräisyyttä sekä konkretiassa
että ajatuksen tasolla.

Cafe chequevaran prosessi oli hyvin erilainen suunnittelijan
näkökulmasta katsoen. Produktio oli ennakkosuunnittelu
painotteinen, jossa lavastus suunnitellaan ja rakennetaan
lähes valmiiksi ennen harjoitusten alkamista. Tämä huolestutti
minua, sillä olin tottunut prosessikeskeiseen työtapaan,
jossa suunnittelu tapahtui harjoitusten ohella ja sai vaikuttua
harjoitusten tapahtumista.

Ennakkosuunnittelu tuntui aluksi tahmealta. En nähnyt mitään.
En nähnyt mitään, sillä olin tottunut työskentelemään ohjaajan
kanssa joka näki esityksen rakentamisen hyvin kuvallisesti,
heitellen ilmaan hyvin visuaalisia kuvia esityksen lähtökohdiksi.
Nyt kun Lähtökohtana oli teksti, ja ohjaaja erilaatuinen, koin
aluksi olevani pulassa. Miten voin suunnitella lähes valmiiksi
jotain mistä kommunikoida ei sujukaan niin kuin ennen.
Tässä tilanteessa täytyi vain toimia eri tavalla kuin ennen.
Ohjaajalla ei ollut voimakkaita kuvia mielessään, joten
minun täytyi laittaa ne aluille. Tämä on useimman lavastajan
realiteettia varmasti, mutta olin tottunut työskentelemään niin
voimakkaiden kuvien seassa, että tämä oli minulle uusi tilanne.
Loppujen lopuksi ennakkosuunnittelu painoitteinen työtapa
osoittautui myös kiinnostavaksi, ja hyödylliseksi työkaluksi.

Kuten jo aiemmin mainitsin olen kokenut suunnittelijoiden
palaverit erittäin tärkeiksi prosessien aikana. Aina niille ei
ole ollut niin paljon aikaa kuin olisin toivonut ja työvaiheen
tiivistyessä ne ovat saattaneet jäädä vähemmälle kiireen
tunnun takia. ne ovat kuitenkin vieneet esityksiä eteenpäin.
Niiden ansiosta olemme tehneet samaa esitystä silloinkin, kun
sisältö ja muoto hakee vielä muotoaan.

Inhimilliset työajat ovat hyvin tärkeitä. Olen aiemmin ajatellut,
että työajat eivät ole niin tärkeitä, että nautin paukkuvista
päivistä. Tämä on edelleen totta jossain määrin. Rakastan
poikkeustiloja, teatterin konseptissa viikkoja ennen ensi-iltaa,
jolloin aika muuttaa muotoaan, tiivistyy, venyy ja vääntyy. On
kuitenkin tärkeää pitää huolta omasta jaksamisestaan ja pitää
huolta, että poikkeustilat ovat poikkeustiloja eikä vallitsevia
olosuhteita elämässä.

Ekologisuus on yksi suurista tavoitteistani ja arvoistani työskennellessäni lavastuksen parissa. Se on ollut yksi niistä minun ja Veera Kopsalan yhteisistä arvoista, jotka on vaikuttaneet työskentelymme sujuvuuteen. Emme ole missään produktioistamme nostaneet ekologisuutta keskiöön tai varsinaiseksi lähtökohdaksi, mutta se on ollut läsnä suurena tekijänä kaikissa produktioissamme. Koen ekologisuuden olevan erittäin tärkeää työskentelyn tasolla, mutta en koe kiinnostavana tai tarpeellisena nostaa sitä esityksen aiheeksi tai sisällöksi.

Kierrätetyt ja käytetyt materiaalit ovat usein ensimmäisiä asioita jotka nousevat esille puhuttaessa ekologisuudesta lavastusteissa. *HYBRIS* esityksessä ekologisuus ilmeni juuri tämän kautta. Koko esityksen lavastus koostui muutaman paikalta löydetyn huonekalun lisäksi kauttaaltaan kierrätyspahvista. Tämä toimi yhteen esteettisten arvojeni kanssa, sillä pahvi oli koko konseptin lähtöidea. Sitä ei peitetty tai maalattu vaan se oli rehellisesti sitä mitä se oli. Pahvi haettiin pahvin kierrätyksestä ja palautettiin pahvin kierrätykseen.

Ekologisuuden ei kuitenkaan tarvitse lavastuksessa tarkoittaa aina vain kierrätysmateriaalin käyttöä. Se voi tarkoittaa myös elementtien uusiokäyttöä ja käytettynä ostamista, lainaamista tai vuokraamista. *PAUSSIN PAIKKA* -lyhytelokuvan, tilan elementit etsittiin samasta rakennuksesta ja toteutettiin vain näillä saatavilla olevilla elementeillä. Elokuvan lavastusta varten ei ostettu mitään, kierrätettynä tai uutena. Lavastuksen elementtejä ei myöskään kuljetettu, sillä ne etsittiin kuvauspaikan rakennuksesta.

Ekologista lavastamista voi, materiaalien lisäksi, lähestyä myös ajattelun muuttamisella. Laitosteattereissa toistuvasti nähtävän mökki sisään, mökki ulos -ajattelun sijaan olisi mielestäni syytä miettiä mitä oikeasti tarvitaan. Tätä tutkin *KOTELON* tilaa suunnitlessani. Millä muilla asioilla voi luoda tilaa kuin materiaalilla? Tässä prosessissa oli näkyvillä kierrätetyn materiaalin tai elementin lisäksi vaihtoehtoinen ekologisen lavastuksen keino – materian vähentäminen. Ekologisen lavastamisen ei kuitenkaan tarvitse vaikuttaa esityksen esteettisyyteen, toki se joskus niin tekee, mutta on mahdollista toteuttaa suuriakin suunnitelmia, jos on valmis näkemään hieman enemmän vaivaa asioiden ekologisempaan hankkimiseen ja valmistamiseen.

Taiteen tekemisen ei pitäisi olla liikaa liitoksissa kaupallisten tai kapitalististen tavoitteiden kanssa. En ole tähän mennessä joutunut ajattelemaan esityksen kaupallista arvoa, sitä kuinka paljon kyseinen esitys vetää katsojia tai tuottaa rahaa. Tämä on kuitenkin kysymys johon saattaa törmätä siirryttäessä opiskelijasta ammattilaiseksi, niin sanotulle ammattikentälle. Kuinka paljon kaupalliset kysymykset vaikuttavat taiteelliseen prosessiin? Luultavasti itse lavastus ei ole tämän kysymyksen kanssa kovinkaan paljoa tekemisissä, mutta se saattaa vaikuttaa siihen minkälaiset esitykset saavat paikkansa teattereiden ohjelmistosta. Kuinka paljon esityksen sisältö ja muoto, ja se minkälaisia esityksiä tehdään, vaikuttaa siitä mitä ajatellaan katsojan haluavan? Legion of Honor museossa San Franciscossa maalaustaiteilija Gustav Klimtin näyttelyn seinällä olevassa tekstissä oli minuun suuresti vaikuttanut Klimtin lainaus:

If thou canst not please all the men by thine actions and by thine art, then please the few, it is bad to please the many.
(Klimt)

Lainaus kiteyttää oman käsitykseni esityksen teon motivaatioista. Motivaation täytyy olla tekijän tai taiteilijan oma, hänelle tärkeä ja hänestä kiinnostava. Täytyy toimia niin kuin kokee itselleen tärkeäksi.

Edellisessä luvussa käsittelin arvojani kategorioittain, mutta entäs esitys kokonaisuutena? *Cafe Chequevarassa* minua askarrutti monikin asia, mutta suurin mieltäni painava kysymykseni oli esitys itsessään. Kuinka voin työskennellä esityksen kanssa, joka ei ole minusta taiteellisesti kiinnostava? Voinko, ja mitä se minussa aiheuttaa? Loppujen lopuksi huomasin produktion sujuneen hyvin. Minulla oli hauskaa, olin tyytyväinen omaan osuuteeni ja työryhmä oli kiva. Eli kyllä näköjään voin työskennellä produktiossa, joka ei osu siihen ihanaan marginaalimuruseen, jossa haluaisin pyöriä. Voin, mutta haluanko? Riittääkö minulle, että on hauskaa, kivoja ihmisiä, ja olen tyytyväinen omaan osuuteeni. Nämä kaikki ovat olennaisia asioita työhyvinvointia ja mielekkyyttä ajatellen, mutta riittääkö se? Jos teen loppuelämäni vain ihan kivoja produktioita, olenko onnellinen? Olenko ylpeä itsestäni? En. En usko, että päädyn loppuelämäkseni tekemään vain ihan kivoja produktioita. Luultavasti seassa on paskojakin, mutta kysymykseksi jää, mitkä arvot produktion tulee täyttää. Mitkä arvot täytyy olla ja mistä voin joustaa?

Mistä voin joustaa? Tähän kysymykseen ei ole yhtä selkeää vastausta. Kirjatessani ylös arvojani suhteessa lavastajuuteeni, tajusin niiden olevan melkein aina kytköksissä toisiinsa ja kulloiseenkin konseptiin ja kontekstiin. Olisi väärin sanoa, että en voi työskennellä tekstilähtöisesti, tai että tilan täytyy olla minimalistinen. Tekstilähtöisyys on ollut minulle mörkö, mutta se saattaa jossakin kontekstissa osoittautua erittäin kiinnostavaksi. Samoin minimalismi sopii joihinkin esityksiin, kun taas toisissa tarvitaan runsautta. Tämä opinnäyte ei tule antamaan oikeita vastauksia, jos vastauksia laisinkaan, mutta haluan kuitenkin yrittää vielä selvittää itselleni mitkä ovat ne peruspilarit jotka tarvitsen voidakseni seistä esityksen takana ja nauttia työstäni.

Hyvää, kivaa, rahaa

Olen kuullut tällä alalla käytettävän sanontaa, *hyvää, kivaa, rahaa*. Usein ihmiset, jotka tätä ovat käyttäneet ajattelevat, että vähintään kahden näistä täytyy toteutua produktioissa, heidän ottaakseen kyseisen työn vastaan. Olen kuullut tätä sanontaa käytettävän esimerkiksi opettajien taholta teatterikorkeakoulussa, mutta myös näyttelijä Antti Holma on haastattelussaan todennut valitsevansa työnsä tämän pohjalta (Pehkonen 2017. 18.40 min). Jos ajattelen tätä sanontaa omalle kohdalleni, yhteistyöni Veera Kopsalan kanssa on sisältänyt näistä hyvän ja kivan, ja *Cafe Chequevara* kivan. Raha on puuttunut, mutta se on ymmärrettävää tässä vaiheessa, sillä nämä produktiot ovat toteutuneet joko koulun tai harrastajateatterin yhteydessä, joissa ei rahaa ole yleensä jaossa.

Mikäli käyttäisin tätä *hyvää, kivaa, rahaa* metodia ja Antti Holman tapaan valitsisin vain produktioita, joissa toteutuu kaksi näistä (Pehkonen 2017. 18.40 min), olisinko onnellinen ja tyytyväinen. Ensimmäinen ongelma on, että voi olla vaikea sanoa tuleeko työskentelystä kivaa tai esityksestä hyvää. Mistä näitä voisi tietää etukäteen? Raha yleensä sovitaan etukäteen, mutta mikä sen vaikutus tyytyväisyyteeni on? Se jää nähtäväksi, kun se joskus asettuu mukaan kuvioihin.

Jos rajaisin omat kriteerini muutamaan, joista kahden pitäisi toteutua, mitkä ne olisi? Mitkä on ne perusarvot joiden pitää vähintään toteutua tai olla läsnä.

Päädyin tällaisiin:

- Kiinnostava muoto
- Ohjaaja, johon luotan ja jonka taidetta arvostan
- Kiva työryhmä
- Tavoitteena ekologiset keinot
- Kohtuullinen palkka

+

Samaistuttava tai kiinnostava sisältö / aihe
Opintopisteitä (korvaa rahan kouluaikana)

Nämä tuntuvat itselleni helpommilta lähtökohdilta ymmärtää, päättäessä lähtisikö produktioon mukaan, sillä kaikki nämä ovat yleensä tiedossa jo ennen ennakkosuunnittelua ja harjoituskautta. Toisin sanoen nämä ovat tiedossa yleensä siinä vaiheessa, kun pitää päättää lähteekö kyseessä olevaan produktioon mukaan. On mahdotonta tietää etukäteen tuleeko prosessista kiva, mutta saattaa olla mahdollista tietää onko työryhmän ihmiset kivoja ja kiinnostavia tekijöitä. On mahdotonta tietää tuleeko esityksestä taiteellisesti hyvä, mutta sen lähtökohdat liittyen muotoon tai konseptiin ovat yleensä tiedossa. Ohjaajan taiteellinen visio vaikuttaa ohjaajavetoisessa työskentelymallissa voimakkaasti esityksen prosessiin ja lopputulokseen. Jos luotan ohjaajan visioihin ja johtamistaitoihin ja arvostan hänen taidettaan, on mahdollista että esityksestä tulee hyvä, jos tätä hyvä-huono akselia nyt kannattaa edes käyttää. Minua ei tälle alalle ole ajanut halu rikastua, jos haluaisin, olisin toisella alalla, mutta kohtuullinen palkka olisi hienoa välillä saada.

Bonuskohdat edustavat asioita, jotka eivät yksinään riitä kohdiksi, mutta saattavat lisätä kiinnostusta, jos ne on lisänä aiemmille kohdille. Laitoin ekologiset tavoitteet ensin näihin bonuskohtiin. Ajattelin, että se ei yksinään riitä lähtökohdaksi esityksen kiinnostavuudelle. Tajusin kuitenkin, että se on itse asiassa hyvinkin tärkeä kohta itselleni miettiessä minkälaisissa produktioissa haluan olla mukana, ja minkä taakse nimeni haluan asettaa. Muotoilin tämän kohdan tarkoituksella *tavoitteena ekologiset keinot*, sillä aina ei voi toteuttaa lavastuksia täysin ekologisesti, joskus on perusteltua toimia osittain toisin, mutta siihen on tärkeää pyrkiä ja sitä on tärkeää ajatella jo ennakkosuunnittelussa. Koen tärkeäksi suunnitella lavastukseni niin, etteivät ne vaadi suunnattomasti luonnonvaroja.

Tämä lista tuntuu sellaiselta, että jos noudattaisin sitä, se ei erityisemmin rajoittaisi työskentelymahdollisuuksiani. Se on vielä melko laaja. Jos noudattaisin sitä valitsemalla produktioita, jotka toteuttavat kaksi näistä kohdista, saattaisin silti löytää itseni produktiosta jossa on kiva työryhmä ja kohtuullinen palkka, mutta on muuten epäkiinnostava tai jopa moraalini vastainen. Tätä listaa ei voi tästä syystä pitää ratkaisuna kaikkeen, mutta luulen sen helpottavan ja selkeyttävän omaa ajattelua suhteessa työhöni esittävän taiteen kentällä. Se että toimiiko tämä lista ja metodi jää nähtäväksi, sillä aion yrittää noudattaa sitä tästä eteenpäin kunnes se päivittyy ja muokkautuu ajan saatossa.

Astetta radikaalimpi akti olisi luoda oma manifesti. Tällä voisi etenkin viestittää muille omat arvonsa ja työskentelyn tapansa, mutta myös selventää vielä tarkemmin itselleenkin omat rajansa ja toimintamallinsa. Näin on tehnyt Belgialainen teatteri NTGent taiteellisen vastaavan Milo Raun johdolla. Heidän nettisivujensa etusivulla on kymmenen kohdan manifesti, jossa listataan selkeästi ja ytimekkäästi heidän toimintansa mahdollisuudet ja rajoitukset. Tämä kyseinen manifesti on erittäin kiinnostava ja ajatuksia herättävä. Siinä esimerkiksi sanotaan suoraan, ettei klassikoita saa tehdä alkuperäisessä muodossaan. Jos valmista materiaalia, kuten tekstiä tai elokuvaa, käyttää lopullisessa esityksessä, se saa täyttää vain 20 prosenttia lopullisen esityksen kestosta. Toinen kiinnostava kohta oli, että jokaisessa produktiossa pitää olla vähintään kaksi ei-ammatti näyttelijää. Suoraan lavastuksen viittaavia kohtia oli yksi. Siinä rajoitettiin lavastuksen kokoa. Sen täytyy mahtua pakettiautoon, jota saa ajaa tavallisella ajokortilla (Gent 2018). Mikään tämän manifestin kohdista ei ole arvojeni vastainen ja voisin toimia niiden mukaisesti, jos työskentelisin kyseisessä talossa. Olisi hienoa tietää näin tarkasti kulloisenkin työympäristön arvot siellä työskennellessä. Oma manifestini olisi kuitenkin luultavasti hieman eri näköinen.

Omalla kohdallani koen tällaisen manifestin kirjoittamisen tässä vaiheessa omaa lavastajan uraani kuitenkin hankalaksi ja hieman rajoittavaksi. Ohjaajan tai teatterin johdon tasolla manifesti on helpommin toteutettavissa, sillä he toimivat usein johtavassa asemassa ja yleensä koollekutsujina. Tällöin on mahdollista, että jokainen työryhmään osallistuva voi harkita onko tämän ohjaajan tai teatterin manifesti hänen arvojensa mukainen. Lavastajan asemassa olevan on tällaista vaikeampi tehdä. Ei mahdoton, mutta hankalampi.

Olen vasta alkutekijöissä oman lavastajan identiteettini kanssa. Minä en vielä tiedä tarkkaan miten haluan työskennellä. Tiedän miten olen työskennellyt, ja mikä on tuntunut oikealta ja hyvältä, ja mikä ei. Ehkä jossain vaiheessa kirjoitan manifestin, jonka pohjalta toimin. Vaikka se olisi rajoittavaa, se luultavasti veisi minua lähemmäs omien arvojeni mukaista työskentelytapaa. Rajat voivat olla myös hyvä asia. Jos haluamme taiteilijoina viedä tätä taiteen kenttää kohti jotain uutta, rajoja täytyykin olla. Luulen, että arvojaan noudattavan lavastajan työ onkin mahdollisuuksien ja rajoitusten välillä tasapainottelua

Päädyin kirjoittamaan opinnäytteeni tästä kyseisestä aiheesta, sillä minua huolestutti tulevaisuuteni tällä alalla omien rajoitettujen mieltymykseni vuoksi. Tajusin, että nämä mieltymyksiksi mieltämäni asiat ovatkin kytköksissä arvoihini lavastajana, ja sen kautta päädyin tähän lopulliseen aiheeseen. Koin ahdistusta siitä, etten voi työllistyä, tai ainakaan saada kunnollista palkkaa, jos teen niitä asioita mitkä minua kiinnostavat, sillä työtavalla mikä minua kiinnostaa. Tämä ahdistus ei ole täysin poistunut. Ajatteluni on kuitenkin kirkastunut tämän kirjoitusprosessin myötä. Arvojeni lajitteleminen ja niiden sanoiksi pukeminen on ollut selkeyttävää ja hyödyllistä. Myös kynnyskohtien löytäminen ja rajaaminen on helpottanut oloani. Nyt osaan hieman paremmin sanoa mitkä todella ovat kynnyskysymyksiä, ja mistä voin joustaa.

Tässä vaiheessa lavastajan uraani minun kannattaa tehdä produktioita, jota eivät osu suoraan omiin kiinnostuksenkohteisiini, vaikken voisi välttämättä toteuttaa esteettisyyteen, sisältöön tai genreen liittyviä arvojani siinä mittakaavassa, jossa toivoisin. Mitä tulee työryhmätyöskentelyyn, toivoisin, voivani toteuttaa arvojani vähintään omalla kohdallani, pyrkiä rehellisyyteen, kunnioitukseen luottamukseen ym. listaamiini arvoihin sen osalta, ja toivoa, että muutkin toimivat niin. Oman työnkuvani kanssa olen vielä jatkuvassa prosessissa. Se muovautuu sitä mukaa, kun työskentelen lavastajana enemmän. Toivoisin tämänkin osalta, että voisin hyödyntää aiempia kiinnostavia muotoja joita se on ottanut, ja laajentaa niitä mahdollisuuksien mukaan. Tämä on osa-alue, joka vaatii keskustelua ohjaajan, muiden suunnittelijoiden ja muun työryhmän kanssa produktion alussa. Pidän tärkeänä pelisääntöjen auki puhumista ja rehellisyyttä myös tällä saralla.

Yllättävä havainto itselleni oli kuinka syvällä minun arvomaailmassani lavastuksen ekologisuus oikeasti on. Se on ollut minulle tärkeää koko sen ajan kun olen lavastuksia tehnyt, mutta tämän kirjoitusprosessin myötä huomasin sen olevan todellinen kynnyskysymys. Kysyessäni itseltäni minkä takana voin seistä, tajusin, että en voi seistä työni takana, jos siinä ei ole ollut vähintäänkin *tavoitetta* toimia mahdollisimman ekologisesti. Sen sijaan voisin mahdollisesti seistä ovifarssin takana, tai se ei luultavasti aiheuttaisi minulle suuria tunnontuskia tai ahdistusta, vaikkei se minua genrenä erityisesti kiinnostakaan.

Jos arvopohja on samankaltainen työryhmän sisällä, ei arvoista tule usein edes keskusteltua. Olenkin huomannut todella hyödylliseksi myös sellaiset prosessit, joissa olen törmännyt vastakkaisiin näkemyksiin, kuten kävi joissain määrin *Cafe Chequevarassa*. Tällaisissa tilanteissa omat arvot usein kirkastuvat, joskus jopa sen kautta, että toimii itsekkin niitä vastaan.

Tulen varmasti jatkossakin työskentelemään esimerkiksi Veera Kopsalan kanssa, sillä yhteistyömme on ollut niin kiinnostavaa ja hedelmällistä. On kuitenkin tärkeää leikkiä myös muiden kuin omien kavereidensa kanssa. Toivonkin löytäväni myös uusia työympäristöjä ja tekijöitä, joiden kanssa työ on inspiroivaa. Minun täytyy kuitenkin hyväksyä se, että joudun väistämättä myös sellaisiin tilanteisiin joissa näin ei ole. Tuntuu naivilta edes sanoa noin, tietenkin täytyy hyväksyä, koska tietenkin joutuu. Olen ehkä kuitenkin sen verran idealisti, että toivon lopulta löytäväni paikkani tältä kentältä. Toivon jossain vaiheessa olevani siinä tilanteessa, ettei minun täydy tehdä kaikenlaisia produktioita vain työllistyäkseni alalla. Toivon, että jossain vaiheessa saan oikeasti valita.

Lähdeluettelo

Gent Manifesti (2018). <https://www.ntgent.be/en/manifest>

Gustav, Klimt. Legion of Honor. *Klimt & Rodin: An Artistic Encounter*. Lainaused museon seinätekstistä 19.12.2017.

Holma, Antti (2017). *Tuija pehkonen: Antti Holma valitsee työnsä ammattinäyttelijän kolmikannalla: hyvää, kivaa, rahaa. Kaksi kolmesta pitää toteutua!* Podcast. kohta: 18.40 <https://areena.yle.fi/audio/1-4291539>

Karjalainen, Riikka (2018). *Vastuu vapaudesta : valosuunnittelijan eettisestä vapaudesta*. s. 23, 25 ja 37.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/236647/Karjalainen_Riikka_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tieteen termipankki. 20.11.2019. Estetiikka: esteettinen arvo. http://tieteentermipankki.fi/wiki/Estetiikka:esteettinen_arvo